OM MÅLING AF NATIONALT TILHØRSFORHOLD I NORDSLESVIG

JØRGEN ELKLIT, JOHAN PETER NOACK og OLE TONSGAARD

1. INDLEDNING

Denne artikel beskæftiger sig med forskellige sider af spørgsmålet om måling af nationalt tilhørsforhold i Nordslesvig. Den præsenterer ikke resultater, som vil være nye for erfarne iagttagere, men dens sigte er at diskutere nogle af de metodiske og teoretiske problemer, som en sådan måling rejser.

Artiklen er et af de første led i behandlingen af en række problemstillinger i en interviewundersøgelse over dansk og tysk nationalitet i Nordslesvig. Baggrunden var et behov for en empirisk undersøgelse af nogle vigtige begreber i forbindelse med spørgsmålet om nationalitet. I litteraturen om nationale problemer indgår nødvendigvis antagelser om, hvad der forstås ved nationalt tilhørsforhold eller national identitet, og hvilke faktorer der betinger den. Disse antagelser kan være af forskellig karakter, men de overvejelser og iagttagelser, som de bygger på, har ikke altid kunnet efterprøves mere rigoristisk på empirisk materiale. Eksempelvis er således den overraskende store tilslutning til det danske mindretal i Sydslesvig i årene efter 1945 vanskelig at forklare ud fra traditionelle begreber om nationalt tilhørsforhold. Kun ved en interviewundersøgelse ville der kunne tilvejebringes et grundlag for en frugtbar diskussion af disse problemer[1]).

I en diskussion af disse spørgsmål på et dansk materiale må naturligvis spørgsmål vedrørende det tyske mindretal i Nordslesvig stå i centrum. Undersøgelsen arbejder da også med følgende tre hovedproblemstillinger:

1. Forskellige definitionsmåder som grundlag for at bestemme størrelsen af det tyske mindretal i Nordslesvig.
2. Mindretallets sociale struktur.
3. Den nationale identifikations styrke og divergerende partipolitiske præ-

[1]) Blandt de historiske afhandlinger, der efterprøver sådanne antagelser på empirisk materiale kan f. eks. nævnes H. Hejselbjerg Paulsen, »Fra de nationale valgs tid i Sønderjylland«, *Sønderjyske Årbøger,* 1959, pp. 31–56; og G. Japsen, *Den nationale udvikling i Åbenrå 1800–1850,* Skrifter, udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland, Nr. 23, Tønder, 1961.

ferencer i forskellige grupper inden for mindretallet og i de dele af den nordslesvigske befolkning, som i en eller flere henseender måtte stå mindretallet nær.

Med støtte fra Statens samfundsvidenskabelige Forskningsråd[2]) og teknisk bistand fra Socialforskningsinstituttet gennemførtes selve interviewingen i månederne august-oktober 1971. De samme personer blev interviewet to gange, første gang et stykke tid før folketingsvalget 21. september, anden gang så hurtigt som muligt efter valget. Til interviewingen blev der udtrukket en stikprøve på i alt 1194 personer, som pr. 1. august 1971 var fyldt 21 år, havde bopæl i Nordslesvig og var danske statsborgere. Heraf var ca. 70 pct. udtrukket i Tønder købstad og i de 7 kommuner[3]), hvor Slesvigsk Parti ved folketingsvalget i 1968 havde tilslutning fra 20 pct. eller mere af samtlige vælgere, alt sammen efter den gamle kommunale inddeling. Disse ca. 70 pct. vil vi i det følgende betegne som »stikprøve 1«. »Stikprøve 2« er derefter de resterende ca. 30 pct., som var udvalgt som en stikprøve af hele den nordslesvigske vælgerbefolkning. Interviewpersonerne fik stillet op imod 300 spørgsmål, heraf ca. 200 før valget og ca. 100 efter valget. I første runde blev der opnået 1033 interviews, hvad der giver en besvarelsesprocent på 87. I anden omgang lykkedes det at gennemføre 931 interviews, svarende til 90 pct. af dem, der havde deltaget i første interview-runde. Af den oprindelige stikprøve besvarede således 78 pct. begge interviews, og det er svarene fra disse 78 pct., der danner grundlag for analyserne i denne artikel.

I øvrigt er et af formålene med denne artikel – ligesom tilfældet er med andet offentliggjort materiale fra undersøgelsen[4]) – at lægge op til diskussion om de problemer, vi har taget op. Forhåbentlig vil en sådan diskussion vise sig frugtbar for en mere endelig fremstilling af de behandlede problemer.

Der er fra tid til anden gjort forsøg på at skildre den sociale sammensætning af såvel det tyske mindretal i Nordslesvig som det danske

[2]) Bevillingsnr. 514–1026 og 514–1566.

[3]) Burkal, Højer Flække, Højer Landsogn, Ravsted, Tinglev, Ubjerg og Uge.

[4]) Problemer i forbindelse med kodningen er behandlet i det første af en række »arbejdspapirer« fra undersøgelsen: Jørgen Elklit, *Reliabiliteten i kodningen,* Den sønderjyske vælgeradfærdsundersøgelse, Arbejdspapir nr. 1, Århus: Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, juni 1972 (stencil). Spørgeskemaer og marginaler kan ses i: *Spørgeskemaer med marginaler,* Den sønderjyske vælgeradfærdsundersøgelse, Arbejdspapir nr. 3, Århus: Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, september 1972. Disse 2 arbejdspapirer kan af interesserede rekvireres fra instituttet, så længe oplag haves. Desuden kan også nævnes: Jørgen Elklit, »De sønderjyske vælgere og spærreregleu«, *Sønderjysk Månedsskrift,* 49. årgang, Nr. 2, 1973.

i Sydslesvig. Bag interessen herfor synes at ligge en formodning om, at det nationale tilhørsforhold kan være bestemt af sociale faktorer. Denne hypotese er også en central del af denne undersøgelses problematik. Men før den kan tages op til behandling, er det nødvendigt at diskutere, hvordan man overhovedet konstaterer national identitet, eller sagt med andre ord, hvordan man kan måle nationalt tilhørsforhold.

Større klarhed på dette punkt er imidlertid ikke blot en forudsætning for at kunne analysere, hvilke faktorer der betinger national identitet. Et forsøg på at løse problemet om måling af nationalt tilhørsforhold har også interesse i sig selv. Forfattere, der har skrevet om nationale forhold i Sønderjylland, har ofte haft brug for at finde kriterier for nationalt tilhørsforhold, blandt andet for at kunne konstatere det tyske mindretals størrelse. Som sådanne kriterier har nogle forfattere anvendt forskellige former for adfærd isoleret. Hyppigst har man vel set et sikkert kendetegn i stemmeafgivningen ved folketingsvalgene, således at tilslutning til Slesvigsk Parti betragtedes som en utvetydig tilkendegivelse af tilhørsforhold til det tyske mindretal. En anden anvendt indikator er tilslutning til mindretallets skoler. Et tredje muligt kriterium ville være abonnement på *Der Nordschleswiger*, og et fjerde medlemskab af en eller flere tysk-nationale organisationer, først og fremmest *Bund deutscher Nordschleswiger*. Fælles for disse og andre tilsvarende kriterier er imidlertid den stiltiende antagelse, at de pågældende former for adfærd alene er et udslag af den nationale identitet, at de altså ikke også kan være betinget af andre fænomener. Netop denne antagelse er der grund til at tage op til nærmere undersøgelse, sådan som det vil ske i det følgende. Derigennem vil man kunne få en form for kontrol på gyldigheden af sådanne ræsonnementer i historisk og anden litteratur.

Det må understreges, at artiklens sigte intet har at gøre med de »objektive« kriterier på nationalitet, der af politiske magthavere har været forsøgt anvendt for helt at forbyde eller sætte snævre grænser for individets frihed til selv at vælge nationalt tilhørsforhold. Som regel er dette sket ved som betingelse for at anerkende gyldigheden af den nationale bekendelse at kræve et nært slægtskab til en person af pågældende nationalitet dokumenteret. Dette synes at bygge på en antagelse om, at nationalt tilhørsforhold er biologisk betinget.

I modsætning hertil bygger denne artikel på den almindelige antagelse, at nationalt tilhørsforhold er en holdning eller et sæt af holdninger. Da noget så subjektivt som en holdning naturligvis ikke lader sig iagttage direkte, må man slutte sig til den ud fra dens formodede udslag i iagttagelig individuel adfærd. Vort sigte er at forsøge at overvinde de vanskeligheder, som dette rejser.

Denne opgave vil vi forsøge at løse på følgende måde. I afsnit 2 vil

vi diskutere, hvordan man overhovedet definerer et nationalt mindretal. Efter at have givet en definition vil vi i afsnit 3 drøfte, hvorledes den kan operationaliseres, det vil her sige, hvordan den kan formuleres, så det bliver muligt empirisk at afgøre, om en person tilhører et nationalt mindretal. Den målemetode, vi herigennem skitserer, bygger på forskellige former for adfærd. Derefter gøres der i afsnit 4 nærmere rede for, hvordan der på grundlag af de udvalgte former for adfærd er konstrueret et samlet mål i form af en såkaldt Guttman-skala. I afsnit 5 vil det blive undersøgt på materialet fra den ovennævnte stikprøve 1, hvor anvendeligt dette samlede mål er. Det vil ske ved at sammenholde det med interviewpersonernes egne oplysninger om deres nationale tilhørsforhold. Derigennem vil det også blive muligt at tage stilling til, om det overhovedet lader sig gøre at udvælge én enkelt indikator på nationalitet.

2. BEGREBER

National holdning, national identifikation, national bevidsthed, mindretallet, den danske, henholdsvis tyske, befolkningsgruppe er nogle af de udtryk, der til stadighed indgår i diskussionen af sønderjyske forhold. Vi vil i dette afsnit prøve mere generelt at afgrænse og præcisere nogle af de bagvedliggende begreber, for derigennem at kunne gøre det klart, hvad det egentlig er, vi har ønsket at undersøge.

I sociologiske definitioner af minoritetsgrupper, herunder nationale minoritetsgrupper, inkluderer man ofte, at minoritetsgruppens medlemmer »relativt (nemlig i forhold til majoritetsgruppen) mangler magt, og derfor i et vist omfang er udsat for udelukkelse, diskrimination og andre former for særbehandling«[5]). En minoritetsgruppe kan ifølge disse definitioner godt udgøre en talmæssig majoritet. Forklaringen på denne begrebsafgrænsning er nok, at udforskningen af minoritetsgrupper har taget sit udgangspunkt i de vanskeligheder og problemer, minoritetsgrupperne har haft og stadig har i forhold til det omliggende samfund. En definition af mindretal, der indeholder dette aspekt, kan imidlertid være uheldig, idet man derved foregriber én af de problemstillinger, der ofte er centrale, nemlig om og i givet fald i hvilket omfang en befolkningsgruppe er udsat for forskelsbehandling.

Et for denne undersøgelse mere frugtbart udgangspunkt vil være den af Dahlström[6]) opstillede definition af en national minoritet som »en ud-

[5]) Arnold M. Rose, »Minorities«, i David L. Sills (ed.), *International Encyclopedia of the Social Sciences,* vol. 10, New York: The Macmillan Compagny & The Free Press, 1968, p. 365.

[6]) Edmund Dahlström, »Sociologiska synspunkter på nationella minoriteter«, i David Schwarz (ed.), *Identitet och minoritet,* Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1971, p. 79.

skillelig social gruppe, hvis medlemmer har en fra flertallet afvigende afstamning, et fra flertallet afvigende sprog, og hvis medlemmer føler sig knyttet sammen af en bestemt livsform og kultur«.

Definitionen fastslår for det første, at en national minoritet er en kategori af mennesker, der udgør en social gruppe, dvs. at de i visse henseender har mere socialt samspil, interaktion, med hinanden, end de har med andre. For det andet indeholder definitionen de kriterier, der går igen i de forskellige definitioner af minoritetsgrupper og etniske grupper. Vi kan her udskille fire typer af definitioner:

1. Subjektiv identifikation, dvs. definitioner der lægger vægt på, at gruppens medlemmer er sig bevidst, at de tilhører og identificerer sig med den pågældende gruppe.
2. »Objektive« kriterier, dvs. definitioner der afgrænser gruppen ud fra kriterier som afstamning, race, religion, sprog, erhverv, geografisk område[7]).
3. Afvigende kultur, dvs. definitioner der tager deres udgangspunkt i, at minoritetsgruppen har en fra den øvrige befolkning afvigende kultur.
4. Blandingsdefinitioner, dvs. definitioner der indeholder flere af de under punkterne 1–3 nævnte elementer. Dahlströms ovennævnte definition inkluderer således både punkterne 1, 2 og 3.

Et valg mellem forskellige definitionstyper vil betyde, at visse aspekter bliver fremhævet på bekostning af andre. Umiddelbart ville det være nærliggende at vælge en definition, der omfatter relativt mange kriterier. Der er dog væsentlige ulemper forbundet hermed. Afgrænsningen af minoritetsgruppen vil da for det første blive alt for snæver, og for det andet vil den være foretaget på grundlag af forskelligartede kriterier, der ikke nødvendigvis hører sammen. I de tilfælde – som i Dahlströms definition – hvor en række betingelser samtidigt skal være opfyldt, vil definitionen således specielt tage sigte på homogene og lukkede sociale grupper. Anvendt på mere heterogene og åbne sociale grupper vil definitionen betyde, at minoritetsgruppen begrænses til at omfatte den »hårde kerne«.

Ved undersøgelser af relationen mellem minoritets- og majoritetsgrupperne kan det være hensigtsmæssigt at anvende definitioner af type 1 og 2. Som fremhævet af Swedner[8]) er det nemlig »en forudsætning for at en befolkningsgruppe vil blive oplevet som en afgrænset helhed af sine egne medlemmer og personer i dens omgivelser ... at dens medlemmer forholdsvis let kan identificeres af personer i og uden for den pågældende be-

[7]) Sven Alur Reinans, »Nationella minoriteter – en definitionsfråga«, i David Schwarz (ed.), *op. cit.*, p. 10.

[8]) Harald Swedner, »Sociologiska synspunkter på minoritetsproblemen i Sverige«, i David Schwarz, *Svenska minoriteter*, Stockholm: Aldus/Bonniers, 1966, p. 85.

folkningsgruppe«. Men, som han fortsætter: »det, som binder en befolkningsgruppe sammen til en helhed, er fremfor alt, at dens medlemmer gennem opvækst og uddannelse overtager en fælles arv af vaner, vurderinger, normer, kundskaber og forestillinger«. Vi vil her tilslutte os Swedners prioritering af det kulturelle aspekt som det vigtigste og definere minoritetsgrupper herudfra.

Et sådant udgangspunkt kræver imidlertid en nøjere præcisering af begrebet kultur. Hos Swedner og en række andre forfattere omfatter dette begreb såvel holdninger som adfærd, mens der hos andre udelukkende er tale om holdninger[9]). Holdninger er altså et fælleselement i de fleste foreliggende definitioner af begrebet kultur, og vi vil derfor holde os til en definition, der ikke inkluderer adfærd. Kultur defineres altså i denne artikel som et fælles mønster af erfaringer, opfattelser og vurderinger, som binder gruppens medlemmer sammen og afgrænser dem fra andre individer[10]). Selv om vi således udelukker adfærd fra denne definition af kultur, vil vi betone, at holdninger i vid udstrækning giver sig udslag i adfærd, hvad der, som vi senere skal komme tilbage til, er afgørende for målingen. Vi skal yderligere sondre mellem selvstændige kulturer og subkulturer, idet vi ved en subkultur forstår en kultur, der »har sin oprindelse i den dominerende kultur og fungerer inden for denne«[11]), og ved en selvstændig kultur inden for en dominerende kultur forstår en kultur, der »er eller i det mindste har sine rødder i en kultur, som i lang tid har udviklet sig mere eller mindre uafhængigt af den dominerende kultur«[12]).

En national minoritet kan således defineres som en social gruppe, hvis kultur har sit udspring *uden for* den dominerende nationale kultur, og som i tidens løb har udviklet sig mere eller mindre uafhængigt af denne dominerende kultur.

Af denne definition følger det, at et individ har et bestemt nationalt tilhørsforhold i den udstrækning, individet deler de fælles holdninger, som er særegne for den nationale befolkningsgruppes kultur.

3. OPERATIONALISERING

Efter præciseringen af de centrale begreber er spørgsmålet, hvorledes man empirisk kan afgrænse en national befolkningsgruppe, dvs. afgøre,

---

[9]) For en indgående diskussion af en lang række kulturdefinitioner kan der henvises til Alfred L. Kroeber and Clyde Kluckhohn, *Culture, A Critical Review of Concepts and Definitions,* New York: Vintage Books, 1963.

[10]) Erik Allardt, »Om strategiska variabler i sociologin«, i *Sociologisk Forskning,* 1970, nr. 3, p. 143. Se også Åke Daun, »Det etnologiska studiet av kulturell variation«, i *Sociologisk Forskning,* 1970, nr. 1, p. 3.

[11]) Bengt Andersson, Liva Herz och Kristina Meurle, »Några etniske minoriteter i Malmö – judar, jugoslaver og greker«, i Harald Swedner (ed.), *Socialvård och samhällsförandring,* Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1970, p. 243.

[12]) *Ibid.*

hvilke personer der hører med, og hvilke der ikke hører med til gruppen. Sagt på en anden måde: problemet bliver at måle en række personers nationale tilhørsforhold, dvs. empirisk at klassificere en række personer efter, hvilken befolkningsgruppe de tilhører.

Det centrale begreb i den her anvendte definition af en national befolkningsgruppe, nemlig gruppens kultur, er noget, der ikke direkte kan observeres. Væsentlige kulturelementer som interesser, vurderinger og normer er imidlertid i vid udstrækning bestemmende for individets adfærd. Derfor bliver en måling principielt mulig på grundlag af adfærd, der med stor grad af sikkerhed kan siges at være udtryk for, at et individ deler det fælles sæt af holdninger, der udgør den nationale befolkningsgruppes kultur.

Når vi som her specielt interesserer os for måling af individers tilhørsforhold til den tyske befolkningsgruppe i Nordslesvig, bliver vort problem:

1. at finde former for adfærd, der kan tages som udtryk for, at det pågældende individ har et sæt af holdninger, der er fælles for den tyske befolkningsgruppe i Nordslesvig, og som afviger fra den danske,
2. at udvælge så mange karakteristiske adfærdstyper, at en slutning til forekomsten af et sådant bestemt sæt af holdninger kan foretages med rimelig sikkerhed, og
3. at sikre, at konstateringen af at en bestemt adfærd foreligger, sker med passende sikkerhed.

Det første, vi søger, er altså en række former for adfærd, der kan bruges til at placere individer i nationale befolkningsgrupper. Svalastoga og Wolf benytter en lignende fremgangsmåde i deres undersøgelse af de nationale forhold i Tønder. De forsøger imidlertid ikke at foretage nogen præcis afgrænsning af begrebet »national befolkningsgruppe«[13]), men skriver: »Kriteriet for om man kan betragtes som hørende til flertallet eller til mindretallet i grænselandet er af holdningsmæssig art«. Det afgørende bliver således «... en forhåndsindstilling hos de forskellige gruppemedlemmer, der går ud på, at de f. eks. foretrækker dansk for tysk eller tysk for dansk på de fleste af livets områder«[14]). I modsætning til Svalastoga og Wolf vil vi i det følgende anvende disse kriterier til konstruktion af et samlet mål for nationalt tilhørsforhold.

Langt de fleste mennesker er til stadighed medlemmer af en lang række

13) Kaare Svalastoga og Preben Wolf, *En By ved Grænsen*, København: Gyldendal, 1963. Svalastogas og Wolfs fremgangsmåde er i øvrigt afgørende forskellig fra den her anvendte, idet deres definition af befolkningsgrupperne er rent operationel. Det tyske mindretal defineres for eksempel som de personer, der af personer med særligt lokalkendskab udpeges som tyske, hvorefter deres adfærd på en række områder analyseres.

14) *Ibid.*, p. 63.

sociale grupper og institutioner. Som fællesbetegnelse for sådanne sociale grupperinger vil vi i det følgende bruge udtrykket »sociale systemer«. Efter at have givet et overblik over de vigtigste sociale systemer, individet indgår i, vil vi for en række af disse systemer forsøge at finde former for adfærd, der kan tages som udtryk for et sæt af nationale holdninger.

Da det sæt af holdninger, som vi søger et adfærdsmæssigt udtryk for, for en stor del overføres gennem social arv og igen ikke mindst gennem en social indlæring i familiesystemet, vil vi først se på, hvilke sociale systemer der er placeret i familiens nærmeste omgivelser. En sådan skematisk oversigt er givet i fig. 1[15]):

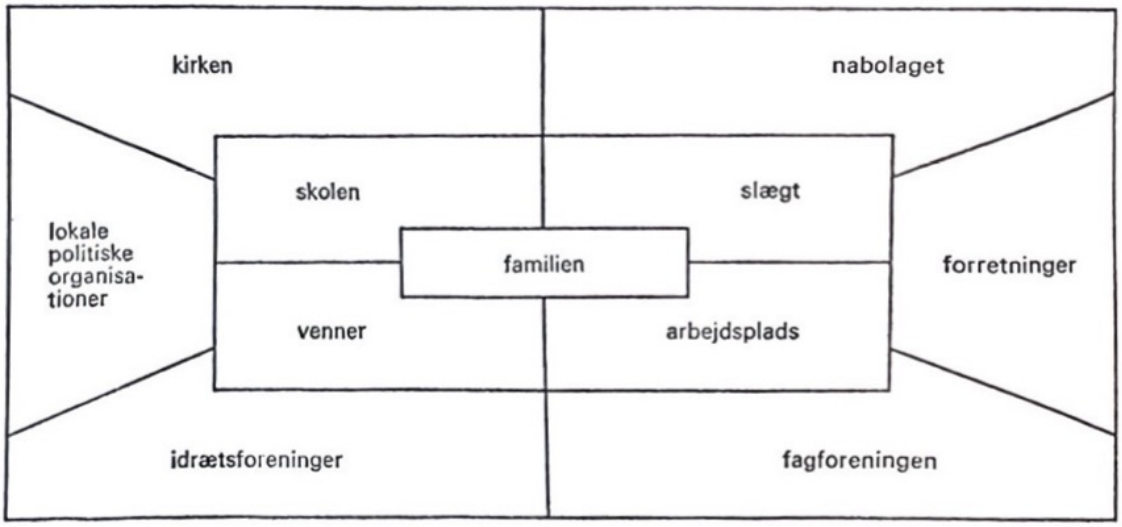

Fig. 1. Eksempler på sociale systemer i familiens nærmeste omgivelser.

Denne oversigt, der ikke foregiver at være udtømmende, omfatter nogle af de vigtigste sociale grupperinger i familiens nærmeste omgivelser. Det er vigtigt at være opmærksom på, at de nævnte sociale systemer rummes inden for lokalsamfundet. Derudover har individet en række relationer til det nationale samfund, af hvilket det i denne forbindelse er vigtigst at nævne relationerne gennem massemedierne, TV, radio, aviser, ugeblade o. l. Sammenhængen mellem lokalsamfund og nationalsamfund kan også illustreres ud fra figuren, hvor »lokale politiske organisationer« er nævnt. Medlemskab af sådanne foreninger er kun én blandt mange former for deltagelse i det politiske system. En langt mere udbredt form for deltagelse er stemmeafgivning ved lokale valg og i relation til nationalsamfundet stemmeafgivning ved folketingsvalg.

Selv om vi mener, at den begrebsmæssige afgrænsning og den principielle fremgangsmåde i målingen af nationalt tilhørsforhold er generelt an-

[15]) Jan Stehouwer, *Sociologi,* Samfundsfag for Samfundsgrenen 1, København: Gyldendal, 1968, p. 11.

vendelig, må udvælgelse af konkrete adfærdstyper naturligvis rette sig nøje efter de specielle forhold i det undersøgte område. For flere af de i fig. 1 nævnte sociale systemer er det muligt at pege på adfærdsformer, der med rimelighed kan tages som udtryk for nationale holdninger. Dette skyldes ikke mindst, at der på en række områder er oprettet specielle institutioner netop med udgangspunkt i de nationale forhold. Den følgende liste er ikke udtømmende, men den viser, hvilke adfærdsformer vi i denne undersøgelse vil anvende til måling af nationalt tilhørsforhold.

1. Familie. At tale dansk eller tysk med den nærmeste familie.
2. Skole. At lade sine børn gå i dansk eller tysk skole.
3. Kirke. At gå til dansk eller tysk gudstjeneste.
4. Fritid. At være medlem af danske eller tyske foreninger.
5. Politik. At være medlem af danske eller tyske politiske foreninger, stemme dansk eller tysk ved kommune- og amtsrådsvalg, stemme dansk eller tysk ved folketingsvalg.
6. Massekommunikation. Benytte danske eller tyske massemedier.

Hvorledes viden om disse adfærdsformer rent konkret er fremskaffet, og hvorledes et sammensat mål for nationalt tilhørsforhold er konstrueret, er der redegjort for i afsnit 4. Her skal i stedet nævnes en anden mulighed for måling af nationalt tilhørsforhold.

En anden operationalisering af begrebet national befolkningsgruppe bygger på individets egen opfattelse af, hvilken national gruppe det tilhører. Grundlaget er således, hvad man kunne kalde en subjektiv identifikation, der kan være af varierende intensitet. Hvis en national befolkningsgruppe er en egentlig social gruppe, dvs. at gruppens medlemmer i visse henseender har mere interaktion med hinanden end med andre, vil der nemlig som oftest være en tendens til, at medlemmerne identificerer sig med gruppen og – navnlig i mindre grupper – med hinanden som individer. Der er dog ikke nogen nødvendighed herfor. Det er således meget vel muligt at betragte en samfundsklasse, f. eks. arbejderklassen, som en social gruppe, eller bedre: et socialt system, men heraf følger ikke, at man uden videre kan antage, at der hos alle medlemmer af systemet findes en identifikation med dette system, her en klassebevidsthed.

Sammenligner vi de to forskellige mål på tilhørsforhold til et socialt system, må vi dog for så vidt angår nationale befolkningsgrupper forvente en betydelig grad af overensstemmelse. Medlemmerne af en national befolkningsgruppe vil på centrale områder have et sæt af holdninger, og dermed i stor udstrækning også en adfærd, der kan betragtes som forskellig fra omgivelsernes. En sammenligning af de to mål for nationalt tilhørsforhold vil blive foretaget i afsnit 5.

4. SKALAKONSTRUKTION

Som det er fremgået af det foregående, har vi arbejdet med to forskellige mål på nationalt tilhørsforhold, og den konkrete udformning af disse mål skal nu diskuteres nærmere. For det første har vi de adspurgtes eget udsagn om, til hvilken national gruppe de hører. Dette vil vi kalde for den *subjektive nationale identifikation*. For det andet har vi i forskellige former for adfærd et mere direkte iagttageligt eller håndgribeligt udtryk de adspurgtes nationale tilhørsforhold. Vi vil – i mangel af et bedre udtryk – kalde dette for den *adfærdsmæssige nationale identifikation*. I forbindelse hermed har problemet dels været, hvilke adfærdsformer der skulle indgå, dels hvordan det samlede mål derefter skulle konstrueres.

Til udvalget af de forskellige former for adfærd blev der i afsnit 3 opstillet en række krav. De skal repræsentere et forholdsvis bredt spektrum af det kulturelle mønster, individet indgår i. Der må ikke være grund til at antage, at de pågældende adfærdsformer er bestemt af faktorer, som kun i ringe grad eller slet ikke er af relevans for den nationale identitet. Og endelig skal der være tale om faktisk adfærd og ikke om forventet adfærd eller holdninger. Hertil må føjes det krav, at en tilstrækkelig stor del af interviewpersonerne skal have mulighed for at udvise de udvalgte former for adfærd.

Af den betydelige mængde variable, som indgår i undersøgelsen, falder således en stor del bort i denne forbindelse. Identifikation med politiske partier er således holdt udenfor, selv om det er en variabel med stor relevans for nationalt tilhørsforhold, idet der jo ikke er tale om faktisk adfærd, men om en holdning. Stemmeafgivning ved folketingsvalgene i 1960-erne er heller ikke medtaget. Det skyldes, at de interviewede, som ikke havde stemmeret i 1960 eller 1964, i så fald havde måttet udgå af det materiale, der ligger til grund for denne artikel. Da dette i forvejen af andre grunde er reduceret i et vist omfang, ville tallene let kunne blive så små, at der ingen sikre konklusioner kunne drages fra dem. Endvidere indgår heller ikke spørgsmålet, om interviewpersonerne foretrækker det danske eller det tyske fjernsyns nyhedsudsendelser. Vi er på grundlag af en foreløbig undersøgelse kommet til det resultat, at valget af nyhedsudsendelse næppe primært er et udslag af nationale præferencer. Endelig er, som allerede i indledningen anført, alle de variable, som snarere må betragtes som faktorer, der betinger den nationale identitet, ladt ude af betragtning. Det gælder forskellige former for miljøpåvirkninger såsom faderens og moderens nationale tilhørsforhold, dansk eller tysk skolegang og lignende[16]).

Tilbage står otte variable, som i rimelig grad opfylder de ovenfor stil-

[16]) Disse variable er naturligvis i andre sammenhænge meget relevante og vil selvfølgelig blive inddraget i den videre analyse.

lede betingelser, og som vi derfor har brugt som grundlag for at konstruere det samlede mål for den adfærdsmæssige nationale identifikation. Det drejer sig om følgende former for national relevant adfærd, der med henblik på at imødekomme den anvendte metodes krav allerede her er anført i den variant, som må antages at være udtryk for et tysk nationalt tilhørsforhold:

1. at gå til tysksprogede gudstjenester,
2. at sende sine børn i tysk skole eller have overvejet at gøre det[17]),
3. at have stemt på Slesvigsk Parti ved folketingsvalget i 1971,
4. at læse *Der Nordschleswiger* (mindst 3 gange om ugen),
5. at have stemt på Slesvigsk Parti ved kommunevalget i 1970,
6. at være medlem af en eller flere tyske foreninger,
7. at være medlem af *Bund deutscher Nordschleswiger,*
8. at have tysk som dagligt omgangssprog i den nærmeste familie.

Disse otte variable repræsenterer en række meget væsentlige aspekter i det kulturelle mønster, individet indgår i. De kan opfattes som udtryk for centrale præferencer på så vigtige områder som kirke, skole, sprog anvendt i familien, presse og politik. Kun mangler måske oplysninger om den daglige omgangskreds.

Til at konstruere et samlet mål for den adfærdsmæssige nationale identifikation på grundlag af de otte således udvalgte variable har vi benyttet en såkaldt Guttman-skala. For at kunne indgå i denne har svarkategorierne for hver enkelt variabel skullet reduceres til kun to. Vi har valgt kategorierne »tysk« og »ikke-tysk«. Man må her gøre sig klart, at kategorien »ikke-tysk« omfatter alle svar, der ikke tilkendegiver tyske præferencer. Det vil sige, at som »ikke-tysk« er regnet dels svar, der er udtryk for danske præferencer, dels svar der hverken kan rubriceres som danske eller tyske. Endelig er også de tilfælde, hvor svar af en eller anden grund mangler, regnet som »ikke-tyske«. Man må altså ikke forveksle kategorien »ikke-tysk« med katagorien »dansk«.

Princippet i Guttman-skalaen er, at de udvalgte variable bliver ordnet i en bestemt rækkefølge – bestemt af antallet af bekræftende svar (her »tysk«) – således at antallet af bekræftende svar på hver enkelt variabel er stigende fra den først anførte til den sidst anførte. I tabel 1 har vi anført de procentuelle variabelværdier for de otte udvalgte variable, opstillet i denne rækkefølge[18]).

[17]) Inddragelse af denne variabel har medført en reduktion af det her benyttede materiale til dem, der enten har eller har haft børn. *Overvejelser* om børns skole er strengt taget ikke en form for adfærd, men blandt andet på grund af forholdene lige efter 1945 har vi alligevel ment at burde medtage den.

[18]) Alle statistiske beregninger, tabuleringer og lignende er foretaget ved Aarhus Universitets Regnecenter, RECAU, ved hjælp af standardprogrammet SPSS (i CDC-

TABEL 1

Svarpersonerne fordelt på kategorierne »tysk« og »ikke-tysk« for de variable, som indgår i målet for den adfærdsmæssige nationale identifikation. Procent[1])

	Tysk dagligsprog	Medlem af *Bund deutscher Nordschleswiger*	Medlem af tyske foreninger	Stemt Slesvigsk Parti ved folketingsvalget 1971	Læser *Der Nordschleswiger*	Stemt Slesvigsk Parti ved kommunevalget 1970	Børn i tysk skole	Tysk kirkegang
Tysk	6	6	10	13	14	15	17	25
Ikke-tysk	94	94	90	87	86	85	83	75
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100

[1]) N = 560. Materialet omfatter kun stikprøve 1, og heraf kun personer, der har eller har haft børn.

Herefter er de adspurgte ordnet i en rækkefølge, der er bestemt af den enkeltes antal af bekræftende svar for de otte variable og af mønstret i fordelingen af bekræftende og benægtende svar på de enkelte variable. Det sidste skal forstås således, at hver enkelt interviewpersons svar ideelt set skulle kunne indpasses fejlfrit i den variabelrækkefølge, som fremgår af tabel 1. Det skulle altså i bedste fald være sådan, at for eksempel alle, der har oplyst, at de er medlem af en eller flere tyske foreninger, også har stemt på Slesvigsk Parti ved folketingsvalget i 1971, læser *Der Nordschleswiger,* har stemt på Slesvigsk Parti ved kommunalvalget i 1970, har, har haft eller skal have deres børn i tysk skole samt går til tysksprogede gudstjenester. Hvis der er afvigelser fra dette svarmønster, kan man ikke antage, at der kun er én dimension i målingen. Kun hvis besvarelserne er konsistente, kan man gå ud fra, at de udvalgte adfærdsformer er udtryk for én og samme holdning, nemlig det nationale tilhørsforhold. I princippet skal alle respondenterne have svaret fuldstændig konsistent på de otte variable, men i praksis kan dette krav kun yderst sjældent opfyldes; man har derfor visse konventionelle krav[19]), der skal være opfyldt, for at skalaen kan anses for brugbar. Interviewpersoner med ikke helt konsistente svar søges passet ind i rækkefølgen på en sådan måde, at der opstår færrest mulige »forkerte« placeringer. I antallet af sådanne fejlplaceringer har man et mål på, hvor anvendelig skalaen er som udtryk for det, man ønsker at måle. Overstiger fejlplaceringerne et vist antal, må skalaen kasseres.

Den her beskrevne Guttman-skala som mål for den adfærdsmæssige

versionen). Se Norman Nie, Dale H. Bent, and C. Hadlai Hull, *SPSS, Statistical Package for the Social Sciences,* New York: McGraw-Hill, 1970, *passim.*

[19]) Se appendikset.

nationale identifikation er aftrykt i appendikset. Som vi der har gjort nærmere rede for, er der ikke uantageligt mange fejlplaceringer i den, og vi kan derfor tillade os at bygge på den som et brugbart mål for den adfærdsmæssige nationale identifikation.

5. SUBJEKTIV OG ADFÆRDSMÆSSIG NATIONAL IDENTIFIKATION

Noget nemmere har det været at tilvejebringe målet for den subjektive nationale identifikation. Interviewpersonerne har ganske enkelt i begge interviewomgange fået stillet et direkte spørgsmål om, hvorvidt de tilhørte den danske eller tyske befolkningsgruppe. I sidste interviewrunde blev alle respondenterne yderligere spurgt om, hvor stærkt de identificerede sig med den befolkningsgruppe, som de mente at tilhøre.

For så vidt angår disse spørgsmål, har vi udelukkende brugt svarene fra anden interviewomgang i denne artikel[20]).

På grundlag af disse spørgsmål om den subjektive nationale identifikation har det været muligt at inddele hele materialet i fem kategorier:

1. de stærkt danske,
2. de mindre stærkt danske,
3. de hverken danske eller tyske,
4. de mindre stærkt tyske,
5. de stærkt tyske.

Svarer nu dette mål for den subjektive nationale identifikation til det faktiske nationale tilhørsforhold? Er det et gyldigt udtryk for folks virkelige nationale tilhørsforhold, hvad de selv direkte konfronteret med spørgsmålet har villet oplyse over for en ukendt interviewer? Er der grund til at mene, at interviewpersonerne har svaret oprigtigt på spørgsmålet, eller skal man tværtimod forestille sig, at de af den ene eller anden grund kan have ønsket ikke at vedgå deres faktiske nationale tilhørsforhold?

Svaret på dette spørgsmål vil vi søge at finde ved at sammenholde målet for den subjektive nationale identifikation med målet for den adfærdsmæssige nationale identifikation. En forudsætning for, at det kan siges, at vi med de to forskellige metoder måler det samme, nemlig det faktiske nationale tilhørsforhold, er, at der viser sig at være en meget høj korrelation mellem de to forskellige mål. I den grad de to mål stemmer overens, har vi med andre ord et udtryk for gyldigheden – eller mere præcist: den ydre validitet.

---

[20]) Der er enkelte, sandsynligvis uvæsentlige, afvigelser mellem både spørgsmålsformuleringer og svarmønstre vedrørende subjektiv national identifikation i de 2 interview-runder. Spørgsmålet om stabiliteten i den nationale identifikation vil blive taget op ved en senere lejlighed.

TABEL 2

Svarpersonerne fordelt efter subjektiv og efter adfærdsmæssig national identifikation. Procent[1])

Antal »tyske« adfærdsnormer	Stærkt dansk	Mindre stærkt dansk	Hverken dansk eller tysk	Mindre stærkt tysk	Stærkt tysk	I alt
0	90	79	10	3	–	71
1	10	18	37	3	2	11
2–5	0	2	53	63	20	8
6–8	–	1	–	31	78	10
I alt	100	100	100	100	100	100
N	329	113	19	35	56	552

[1]) Materialet omfatter kun stikprøve 1, og heraf kun personer, der har eller har haft børn. Totalen er mindre end i tabel 1, fordi 8 respondenter i denne gruppe var »uoplyst« med hensyn til subjektiv national identifikation. $P < 0.001$: Chi²-test.

I tabel 2 er de to mål på nationalt tilhørsforhold, målet for den subjektive nationale identifikation og målet for den adfærdsmæssige nationale identifikation, stillet over for hinanden. Tabellen bygger kun på materialet fra stikprøve 1, og heraf igen kun på de interviewpersoner, som har eller har haft børn. Det skal dog bemærkes, at den tilsvarende tabel på materialet fra stikprøve 2 giver et lignende resultat.

I tabellen er anført de fem kategorier for den subjektive nationale identifikation, stærkt dansk, mindre stærkt dansk, hverken dansk eller tysk, mindre stærkt tysk og stærkt tysk. Endvidere er anført fire grader af adfærdsmæssig national identifikation, nemlig 0, 1, 2–5 og 6–8 »tyske« adfærdsformer. En meget stor del af materialet har – ikke særlig overraskende – slet ingen »tyske« adfærdsformer, og det er derfor rimeligt at have en særlig klasse herfor. Videre fremgik det af tabel 1, at den procentdel af stikprøven, der går til tysk gudstjeneste, er forholdsvis meget større end de procentdele, der udviser de andre former for »tysk« adfærd. Da det i øvrigt fremgår af dele af materialet, som ikke er taget med her, at en stor del af dem, der svarer således, går både til dansksprogede og tysksprogede gudstjenester og ellers ikke udviser »tysk« adfærd, må det være rimeligt at holde folk, der kun udviser én »tysk« adfærdsform, i en gruppe for sig. For at bevare overskueligheden har vi endelig kun delt resten med fra to til otte »tyske« adfærdsformer op i to klasser, 2–5 og 6–8.

Det fremgår af tabel 2, at der er en meget stærk sammenhæng mellem målet for den subjektive nationale identifikation og målet for den adfærdsmæssige nationale identifikation. Materialet fordeler sig i tabellen efter et klart diagonalt mønster. Størstedelen af materialet er samlet i felterne øverst til venstre og nederst til højre. Hovedparten af såvel de stærkt danske som af de mindre stærkt danske udviser ingen »tyske« ad-

færdsformer. Hovedparten af de stærkt tyske og ca. én tredjedel af de mindre stærkt tyske har 6–8 »tyske« adfærdsformer, mens knap to tredjedele af de mindre stærkt tyske har 2–5 »tyske« adfærdsformer. De hverken danske eller tyske er for størstedelens vedkommende tydeligvis placeret i de to midterste adfærdsgrupper, hvilket også er som forventet. Det statistiske udtryk for sammenhængen mellem de to mål giver grundlag for med stor sikkerhed at antage, at denne ikke er tilfældig.

Fra dette meget klare mønster er der kun få nævneværdige afvigelser. De ganske få stærkt eller mindre stærkt tyske, som har 0 eller 1 »tysk« adfærdsform, udgør et så lille absolut tal (3), at der ingen grund er til at hæfte sig ved dem – også fordi forklaringen kunne være fejl i interviewingen eller kodningen[21]). Derimod tiltrækker de 10 pct. stærkt danske og de 18 pct. mindre stærkt danske med en enkelt »tysk« adfærdsform sig opmærksomhed. Sammenholder man her tabel 1 med appendix, er det nærliggende at antage, at en betydelig del af disse afvigelser skyldes tysk kirkegang. Ved en nærmere gennemgang af flere mindre centrale tabeller, som ikke er medtaget her, har vi da også kunnet konstatere, at 18 ud af de 32 stærkt danske, det drejer sig om, i hvert fald ved enkelte lejligheder, går både til dansksprogede og til tysksprogede gudstjenester. Af resten har de 11 overvejet at lade deres børn gå i tysk skole, 2 har rent faktisk sendt deres børn i tysk skole eller besluttet sig for det, og endelig læser 1 *Der Nordschleswiger*. Videre har vi på samme måde kunnet konstatere, at af de 21 mindre stærkt danske med én »tysk« adfærdsform, går mindst 17 til både dansksprogede og tysksprogede gudstjenester, mens de resterende 4 kun kan bestemmes negativt, idet de ikke kan have tysk dagligsprog og heller ikke kan have stemt på Slesvigsk Parti ved folketings- eller kommunalvalg. I begge grupper er kirkegangen således den vigtigste forklaring på afvigelsen fra mønstret. Hvad endelig angår de stærkt og mindre stærkt danske i felterne nederst til venstre, er der også her tale om så få, 4 i alt, at der ingen grund er til at opholde sig ved dem.

Det sammensatte mål for den adfærdsmæssige nationale identifikation stemmer således i meget høj grad overens med den subjektive nationale identifikation. Heraf følger også, at intet enkelt adfærdsmål, som for eksempel afstemningen ved et folketingsvalg, giver et fuldgyldigt udtryk for det nationale tilhørsforhold. Det fremgår af tabel 1, hvordan de enkelte undersøgte former for adfærd med national relevans afviger fra hverandre.

Som ovenfor anført er materialet i tabel 1 og tabel 2 reduceret til kun at omfatte personer, som har eller har haft børn, for at gøre det muligt også at lade deres præferencer i skolespørgsmål indgå i det samlede udtryk for den adfærdsmæssige nationale identifikation. Man kan imidlertid ikke gå ud fra, at de således udeladte respondenter ikke også på andre om-

[21]) Det sidste forekommer dog mindre sandsynligt. Se Elklit, *op. cit.* 1972, pp. 6–7.

TABEL 3

Svarpersonerne i stikprøve 1 fordelt på kategorierne »tysk« og »ikke-tysk« for de variable, som indgår i målet for den adfærdsmæssige nationale identifikation, med undtagelse af skole-variablen. Procent[1])

	Tysk dagligsprog	Medlem af *Bund deutscher Nordschleswiger*	Medlem af tyske foreninger	Stemt Slesvigsk Parti, folketingsvalget 1971	Læser *Der Nordschleswiger*	Stemt Slesvisk Parti, kommunevalget 1970	Tysk kirkegang
Tysk	6	6	11	14	14	16	26
Ikke-tysk	94	94	89	86	86	84	74
I alt	100	100	100	100	100	100	100

[1]) N = 637.

råder af relevans for målingen af nationalt tilhørsforhold afviger fra den øvrige stikprøve. Det er derfor et spørgsmål, om reduktionen af materialet har påvirket resultatet af den ovenfor gennemførte analyse. For at undersøge dette problem har vi trukket skole-variablen ud af målet for den adfærdsmæssige nationale identifikation. I tabel 3 er herefter anført fordelingen af hele stikprøve 1 på de syv resterende variable.

Det fremgår klart af tabellen, at mønstret i fordelingen er det samme som i tabel 1, idet der kun er en enkelt procents forskel for 4 af de 7 variable. Det viser sig da også, at sammenstiller man det »reducerede« mål for den adfærdsmæssige nationale identifikation, dvs. uden skolevariablen, med målet for den subjektive nationale identifikation på samme måde som i tabel 2 (hvad vi af pladsmæssige grunde ikke vil gøre her), bliver mønstret ganske det samme. Også her er sammenhængen mellem de to forskellige mål på nationalitet overordentlig stærk.

Som ovenfor understreget fremgår det klart af tabellerne, at ingen enkelt form for adfærd isoleret kan anvendes som en gyldig indikator på nationalitet. Betragter man tabel 3, falder det umiddelbart i øjnene, at der er et relativt stort interval to steder, dels et spring på 5 pct. mellem anden og tredje variabel, og dels et spring på 10 pct. mellem sjette og syvende variabel. Det betyder, at man ved at anvende variablene »tysk som dagligsprog« og »medlemskab af *Bund deutscher Nordschleswiger*« som kriterier på tilhørsforhold til mindretallet, ville få et alt for lavt tal, mens »tysk kirkegang« ville give et alt for højt tal. Selv om det er et almindeligt kendt forhold, at en betydelig del af det tyske mindretal har dansk som dagligsprog, er det dog bemærkelsesværdigt, at sproget er et så dårligt kriterium i betragtning af, hvilken rolle det spiller for afgrænsningen a' mange andre nationale mindretal. Det er også bemærkelsesværdigt,

at medlemskab af *Bund deutscher Nordschleswiger,* mindretallets kulturelle og politiske hovedorganisation, er et lige så dårligt kriterium for tysk nationalt tilhørsforhold. Endelig er det også værd at fremhæve, at i den anden ende af skalaen omfatter tysk kirkegang en del personer, der ellers kun har »danske« adfærdsformer. Man kan her rejse det spørgsmål, om der er tale om en »tysk« residualstørrelse hos personer, der er gledet bort fra mindretallet, eller om forklaringen snarere er, at den religiøse holdning eksisterer isoleret fra den nationale holdning.

Imidlertid er der selv i den resterende midtergruppe på fire variable, »medlemskab af en eller flere tyske foreninger«, »stemt på Slesvigsk Parti ved folketingsvalget i 1971«, »læser *Der Nordschleswiger*« samt »stemt på Slesvigsk Parti ved kommunevalget i 1970«, en ikke ubetydelig variation, med et spring fra den første til den sidste på 5 pct. Af disse fire variable er vel stemmeafgivningen ved folketingsvalget i 1971 i denne sammenhæng den mest interessante, fordi den ofte er blevet anvendt som en praktisk anvendelig enkeltindikator på nationalitet. I tabel 4 har vi derfor sammenstillet denne variabel isoleret med målet for den subjektive nationale identifikation.

Det fremgår af tabel 4, at der er en klar sammenhæng mellem stemmeafgivningen ved folketingsvalget i 1971 og den subjektive nationale identifikation. Men det er dog bemærkelsesværdigt, at så stor en del af de personer, der har betegnet sig selv som mindre stærkt tyske, ikke har stemt på Slesvigsk Parti, hvortil endog kommer nogle få stærkt tyske, der heller ikke har gjort det. Dermed være ikke sagt, at de nødvendigvis må have stemt på et af de danske politiske partier, for tallet omfatter også personer, som enten slet ikke har stemt eller ikke har oplyst, på hvilket parti de har stemt. Men det kan på grundlag af tabel 2 fastslås, at antallet af stemmer på Slesvigsk Parti ved et folketingsvalg anvendt som kriterium på tilhørsforhold til det tyske mindretal giver et for lavt tal. Denne konklusion støttes

TABEL 4

Svarpersonerne i stikprøve 1 fordelt efter partivalg ved folketingsvalget i 1971 og efter subjektiv national identifikation. Procent[1])

	Stærkt dansk	Mindre stærkt dansk	Hverken dansk eller tysk	Mindre stærkt tysk	Stærkt tysk	I alt
Stemt på Slesvigsk Parti	–	2	18	75	92	16
Ikke stemt på Slesvigsk Parti .	100	98	82	25	8	84
I alt	100	100	100	100	100	100
N	363	132	22	44	64	625

[1]) Når der er en difference på 12 mellem det samlede antal observationer her og i tabel 3 (begge stikprøve 1), skyldes det, at 12 »uoplyste« med hensyn til subjektiv national identifikation ikke er med her.

af, at folketingsvalget i 1971 synes at have været noget mindre politiseret end i hvert fald det foregående folketingsvalg i 1968. Det må antages, at jo højere graden af politisering på landsplan er, jo vanskeligere vil det være for mindretallets ledelse at mobilisere alle tysksindede vælgere. Eller sagt med andre ord, der var i situationen omkring valget i 1971 mindre, der kunne gøre det tillokkende for tysksindede vælgere at stemme på danske politiske partier, end der for eksempel var i 1968.

6. SLUTNING

Nationalt tilhørsforhold er i denne artikel defineret som et specielt sæt af holdninger, som deles af medlemmerne af en national befolkningsgruppe. Disse holdninger giver sig udslag i handling, i forskellige former for adfærd. Ved at lægge tilstrækkeligt mange adfærdsformer til grund er det muligt at måle nationalt tilhørsforhold. Til støtte herfor kan vi pege på en nøje sammenhæng mellem det anvendte mål og den subjektive nationale identifikation. Derimod giver ingen enkelt adfærdsform et gyldigt mål. Dette gælder også stemmeafgivningen ved folketingsvalg, som fører til en undervurdering af mindretallets størrelse.

Den gode overensstemmelse mellem den subjektive og den adfærdsmæssige nationale identifikation kan dog ikke tilsløre, at det ikke er muligt entydigt at klassificere alle interviewpersonerne. Et mindre antal »mindre stærkt« danske kan udvise adskillige »tyske« adfærdsformer, og nogle »mindre stærkt« tyske kan have forholdsvis få »tyske« adfærdsformer. Dertil kommer, at der findes en mellemgruppe. Den er ganske vist talmæssigt meget beskeden, men den er der dog. Alt dette tyder i og for sig mindre på usikkerhed i målingen end på, at der findes glidende overgange mellem dansk og tysk.

Som vi allerede understregede i indledningen, udgør denne artikel et af de første led i behandlingen af en række problemer vedrørende de nationale og politiske forhold i Nordslesvig. Vort hovedformål har været at forsøge at nå til en afklaring med hensyn til visse grundlæggende metodiske problemer i forbindelse med måling af hele undersøgelsens centrale variabel, nationalt tilhørsforhold.

De opstillede mål er – naturligvis – i deres konkrete udformning bestemt af de aktuelle forhold i Nordslesvig. Det er imidlertid vor opfattelse, at det principielle i målemetoden har videre gyldighed. Fastlæggelsen af begreberne national mindretalsgruppe og nationalt tilhørsforhold må således kunne finde generel anvendelse. Udgangspunktet for en operationalisering af disse begreber var en specifikation af en række sociale systemer, som de fleste mennesker er medlemmer af eller i det mindste har tilknytning til. Heller ikke her refereres der specielt til de aktuelle forhold i Nord-

slesvig, selv om korrektioner selvfølgelig er tænkelige, afhængigt af tid og sted. Derimod må udvælgelsen af adfærdsformer inden for de nævnte sociale systemer og formuleringen af spørgsmål angående denne adfærd naturligvis helt rette sig efter den aktuelle undersøgelsessituation. Tids- og stedsafhængigheden på dette niveau forhindrer imidlertid ikke en sammenligning af undersøgelsesresultater foretaget på forskellige tidspunkter og i forskellige sociale sammenhænge.

APPENDIKS

I konstruktionen af Guttman-skalaen indgik følgende 8 variable, hvor det »bekræftende« svar i alle tilfælde var forekomsten af elementer af tysk adfærd:

1. Tysk dagligsprog i omgang med nærmeste familie (evt. både tysk og dansk/sønderjysk)
2. Medlemskab af tyske foreninger
3. Medlemskab af *Bund deutscher Nordschleswiger*
4. Læsning af *Der Nordschleswiger* mindst 3 gange om ugen
5. Stemmeafgivning på Slesvigsk Parti ved folketingsvalget 1971
6. Stemmeafgivning på Slesvigsk Parti ved kommunevalget 1970
7. Deltagelse i tysk gudstjeneste (evt. både dansk og tysk)
8. Børn i tysk skole (evt. både dansk og tysk) *eller* overvejelser om at lade børn gå i tysk skole.

Kun de 560 respondenter i stikprøve 1 (se p. 376), som har eller har haft børn, er medtaget ved skalakonstruktionen. I nedenstående opstilling, der er en gengivelse af udskriften fra vort standardprogram[22]), ses den fordeling af respondenterne på de 9 kumulative svarmønstre, der giver færrest afvigelser. Variablenes rækkefølge er i opstillingen maskinelt bestemt på grundlag af antallet af bekræftende svar. Traditionelt forlanger man, at den såkaldte reproducérbarhedskoefficient (R), det vil sige antallet af korrekte placeringer i forhold til det totale antal, skal være mindst 0,90. For nedenstående opstilling fås R = 0,96. Tages der hensyn til den skæve fordeling af respondenterne på svarmønstrene (der er for mange helt uden de bekræftende svar) ved kun at lade denne gruppe udgøre 1/9, fås R = 0,89. Gentages hele proceduren *uden* variabel 8, der har langt de fleste afvigelser, men til gengæld med hele stikprøve 1 (637 respondenter) inddraget, bliver R henholdsvis 0,97 og 0,91. Et andet formelt krav i denne forbindelse er, at den såkaldte skalérbarhedskoefficient skal være mindst 0,60[23]). Med og uden variabel 8 bliver den henholdsvis 0,72 og 0,77.

[22]) Se herom Nie, Bent, and Hull, *op. cit.*, pp. 199–207.
[23]) *Ibid.*, p. 201.

	Variabel 1		Variabel 3		Variabel 2		Variabel 6	
Svarmønster[4])	o[1])	1[2])	o	1	o	1	o	1
	afv.[3])		afv.		afv.		afv.	
8	o	6	o	6	o	6	o	6
	afv.							
7	17	13	7	23	1	29	o	30
			afv.					
6	13	8	18	3	3	18	1	20
					afv.			
5	5	2	5	2	4	3	2	5
							afv.	
4	6	2	8	o	8	o	4	4
3	11	3	14	o	13	1	8	6
2	18	o	18	o	18	o	17	1
1	64	o	64	o	64	o	63	1
o	392	o	392	o	392	o	392	o
Sum	526	34	526	34	503	57	487	73
Pct.	94	6	94	6	90	10	87	13
Antal afvigelser ...	o	28	7	5	4	4	3	12

[1]) »o« betegner for alle variable de »ikke-bekræftende« svar, dvs. ikke tysk.
[2]) »1« betegner for alle variable de bekræftende svar, dvs. tysk.
[3]) De tal, der i den enkelte søjle står mellem »afv.« og den tværgående streg derunder angiver for hvert af de kumulative svarmønstre antallet af afvigelser fra en konsistent placering for de respondenter, der er anbragt i den pågældende *række*.
[4]) Antal »bekræftende« (= tyske) svar, der indgår i et kumulativt mønster.

Variabel 4		Variabel 5		Variabel 8		Variabel 7		Total
0	1	0	1	0	1	0	1	
afv.		afv.		afv.		afv.		
0	6	0	6	0	6	0	6	6
0	30	0	30	4	26	1	29	30
2	19	1	20	4	17	0	21	21
3	4	1	6	0	7	1	6	7
2	6	0	8	4	4	0	8	8
afv.								
10	4	5	9	7	7	2	12	14
		afv.						
15	3	13	5	8	10	1	17	18
				afv.				
60	4	62	2	48	16	23	41	64
						afv.		
392	0	392	0	392	0	392	0	392
484	76	474	86	467	93	420	140	560
86	14	85	15	83	17	75	25	–
7	11	7	7	27	16	28	0	166